

PROBLÉMOVÉ ŽENY

DEJINY FEMINIZMU
V II BOJOCH

HELEN LEWIS

PROBLÉMOVÉ ŽENY

DEJINY FEMINIZMU V II BOJOCH

HELEN LEWIS

PROBLÉMOVÉ
ŽENY

DEJINY FEMINIZMU
V 11 BOJOCH

VENOVANÉ VŠETKÝM
PROBLÉMOVÝM ŽENÁM
A JONATHANOVĚ,
KTERÝ S JEDNOU ŽIJE

OBSAH

Predslov	10
Úvod: Nedokonalé dejiny	16
1 Rozvod	28
2 Volebné právo	56
3 Sex	88
4 Šport	120
5 Práca	148
6 Bezpečie	178
7 Láska	212
8 Vzdelanie	244
9 Čas	272
10 Potraty	300
11 Právo robiť problémy	328
Doslov: Manifest problémovej ženy.	352
Podakovanie	356
Zdroje a použitá literatúra	361
Register	363

PREDSLOV

Na moment si predstavte, že by z histórie zmizli všetky ženy, ktoré sa snažili urobiť svet spravodlivejším. Ak ste žena, pravdepodobne by vás neobslúžili v bare, po škole by vám nevydali diplom, vyhodili by vás z práce hneď, ako by o vaše miesto prejavil záujem iný muž, nemohli by ste súťažne športovať, a ak by vás muž bil, nemohli by ste sa rozvieť, a ani by ste sa nedovolali pomoci, lebo sieť azylových domov by neexistovala.

Len málokto by chcel žiť v takomto svete. Kým sme sa dostali až sem, kde už takmer všetky práva žien vnímame ako samozrejmosť, chcelo to veľa žien, ktoré vystúpili z radu. Takých, ktoré jasne hovorili: To naozaj nikto nevidí, že je to nespravodlivé? Nasrdené, vytrvalé, zúfalé, nahnevané aj otravné. Problémové ženy. Ak by sme sa dnes s niektorými stretli, neboli by to možno naše kamarátky, nepotvrдили by sme im ani priateľstvo na Facebooku, no napriek tomu im za veľa vďačíme.

Feminizmus bol vždy zložitý. A pre mnohé ženy je dodnes ťažké povedať, či sú feministkami, hoci súhlasia s tým, že ženy a muži by si mali byť rovní. Čiastočne tomu rozumiem. Keď o sebe poviem, že som feministka, k čomu sa vlastne hlásim? Čo je to za hnutie? A spolu s kým v ňom budem? Nevieme. Helen Lewis vo svojej knihe vysvetľuje, že feminizmus nikto nevlastní a nestanovuje jeho pravidlá. „Je to oslobodzujúce, ale prináša to aj ťažkosti. Na rozdiel od takej politickej strany vo feminizme neexistuje mechanizmus, ktorým by bolo možné ľudí z hnutia vyhodiť. Je ťažké vyrovnať sa s touto bezbrehnosťou,“ píše Lewis v knihe.

Každý si teda môže vytvoriť svoj vlastný feminizmus. Ženy, ktoré pochodujú v uliciach s transparentmi proti sprísneniu interrupčného zákona, aj konzervatívne političky, ktoré sa, naopak, zasadzujú za zákaz interrupcií, lebo chcú chrániť nena-rodené ženy. K feminizmu sa môžu hlásiť muži, ktorí sexuálne obťažujú ženy, aj súťažiaci miss, ktoré navonok spĺňajú väčšinu stereotypov o ženách – sú štíhle, krásne, nezištne pomáhajú ľuďom v núdzi a ešte aj bez záväzkov.

Feminizmus bol vždy zložitý a na Slovensku sa s ním ešte stále len zoznamujeme a zvykáme si naň. Hoci je za prvú slovenskú feministku označovaná Hana Gregorová, ktorá sa narodila ešte koncom 19. storočia, slovo feminizmus dodnes len veľmi neochotne prevažujeme na jazyku. Ešte pred tridsiatimi rokmi sa o ňom takmer vôbec nediskutovalo. Nebol dokonca ani témou slovenských a českých intelektuálov, ktorí boli za socializmu súčasťou disentu. Ten totiž do veľkej miery tvorili konzervatívni a veriaci ľudia. Český historik Petr Blažek dokonca v knihe o československých disidentkách *Bytová revolta* napísal, že feministické témy boli medzi disidentmi vnímané ako „dadaistická výstrednosť“, ktorá prichádza z iného kultúrneho a politického prostredia. A tohto pohľadu sa mnohí nevedia zbaviť dodnes. Feminizmus je pre nich niečo, čo sa nám snaží nanútiť Brusel či Amerika.

Nanovo sa učíme postaviť sa za práva žien, vyjsť za ne do

ulíc a čeliť protireakcii, ktorá nakoniec vždy príde. Ak sa pred parlamentom zídu stovky ľudí protestujúcich proti zákazu interrupcií, vytvorí sa okolo nich hlúčky ľudí, ktorí interrupcie označujú za neľudské zabíjanie detí. Snaha ratifikovať na Slovensku Istanbulský dohovor, ktorý by ženám a deťom priniesol stabilnejšiu ochranu pred domácim násilím, sa tiež stretla s odporom a niekoľkokrát do ulíc vyhnala stovky ľudí s ružencom v ruke. Raz uspejú jedni, inokedy druhí. Ratifikácia Istanbulskeho dohovoru bola zastavená a Slovensko dokonca požiadalo o späťvzatie podpisu pod dohovorom. A protestujúcim pred parlamentom sa zatiaľ podarilo ubrániť status quo pri interrupčnom zákone.

Okrem tých väčších protestov v uliciach dnes každodenne prebiehajú aj menšie revolúcie. Žena, ktorá ujde od tyrana; čašníčka, ktorá sa ohradí proti obťažovaniu; matka, ktorá sa ide súdiť so svojím zamestnávateľom, lebo jej počas materskej nepodržal pracovné miesto; muž, ktorý vyjde na ulicu s kočíkom, hoci jeho otec ho nikdy nekočíkoval. Aj oni sa boja protireakcie, boja sa úderov, neodbytných rúk, povesti problémovej ženy a zdvihnutého obočia. Raz uspejú jedni, inokedy druhí. Dva kroky vpred, jeden vzad.

Ešte aj výdobytky ako materská či rodičovská dovolenka, o ktorých mnohé ženy v niektorých vyspelých krajinách len snívajú, sú dnes používané proti ženám. Keď chcela poslankyňa v roku 2016 vziať svoje batola na rokovanie Národnej rady, ochranka ju nepustila, pretože do sály vraj smie vstúpiť len poslanec alebo poslankyňa. Internetové diskusie okamžite zaplnil hnev, ale nie na to, že rokovací poriadok nemyslí na matky malých detí, ale na poslankyňu, ktorá mala podľa mnohých sedieť pekne doma, lebo tam predsa patrí matka šesťmesačného dieťaťa. V tom istom roku zažila opačný prípad podpredsedníčka parlamentu, ktorá prišla päť dní po pôrode do Národnej rady, aby viedla parlamentnú schôdzu, lebo sa jej vraj predseda parlamentu vyhráždal, že ak zostane doma s dieťaťom, koalícia ju ako podpredsedníčku odvolá.

Zdá sa, že žiaden vydobytý mílnik nemusí byť pevný a nemusí okamžite priniesť vlnu slobody. Napriek antidiskriminačnému zákonu, ktorý bol prijatý v roku 2004, sa dnes zamestnávateľia na pohovore žien bežne pýtajú, či si neplánujú založiť rodinu a odísť na materskú dovolenku. Niektorí dokonca vyžadujú aj gynekologickú prehliadku, aby si boli istí, že nezamestnajú tehotnú ženu. A to sa, zrejme, nezmení až dotedy, kým muži nebudú chodiť na materskú rovnako často ako ženy.

Za práva žien sa často postaví nečakané hrdinky. Režisérka filmu, ktorá nakrúti film o traumatických pôrodoch na Slovensku, v ktorom jej lekár prizná, že hysterickéj žene občas treba dať facku. Rómska žena z východného Slovenska, ktorej sa po pätnástich rokoch súdnych sporov podarilo dokázať, že bola v roku 1999 nezákonne sterilizovaná a prisúdili jej partišicové odškodné.

Ženy, ktorým sa podarilo ukázať, aký je svet nespravodlivý a urobiť krok vpred. Žijú v mestách aj na dedinách, sú to Slovenky, Maďarky aj Rómky, sú milé, sympatické, ale aj prchké a nekompromisné, žijú v blahobyte, a tiež na hranici chudoby. Nikdy nepríde jedna dokonalá feministka, ktorá vybojuje všetky zostávajúce mílniky, čo pred nami stoja. Môžu sa objaviť kdekoľvek. A to najmenej, čo môžeme urobiť, je preglgnúť svoje sympatie či antipatie a podporiť ich. Výsledok sa počíta.

RIA GEHREROVÁ

*Rozumný muž sa prispôsobí svetu.
Nerozumný muž zotrúva v snahe prispôbiť
svet sebe. Akýkoľvek pokrok preto závisí
od mužov nerozumných.*

GEORGE BERNARD SHAW, 1903

Alebo žien.

HELEN LEWIS, 2020

ÚVOD:
NEDOKONALÉ
DEJINY

Aká je to problémová žena? Nemám na mysli prípady, keď je žena arogantná, bezohľadná, nepríjemná alebo primadona. Problémová znamená v prvom rade komplikovaná a táto kniha je plná komplikovaných žien. Taký prístup k historickým osobnostiam, ktorý by im iba pridelil palec hore alebo palec dole, je nudný a príliš zjednodušujúci. Väčšina z nás je viac než len jedno prídavné meno, všetci sme „problematickí“. V tejto knihe sa zoznámite so ženami, ktorých názory sú pre dnešné feministky a feministov ťažko stráviteľné. Zoznámite sa so ženami, ktorých názory boli ťažko stráviteľné už pre ich súčasníkov. Dejiny feminizmu by sa nemali snažiť obrúsiť hrany priekopníčok tohto hnutia či ich z histórie vymazať úplne, ak sa ich hriechy považujú za priveľké. Dejiny im musia dovoliť mať charakterové chyby, byť ľuďmi so všetkým, čo k tomu patrí – rovnako ako mužom. „Prečo by sme hovorili dievčatám, že sa ponášajú na anjelov,“

píše Mary Wollstonecraft, „ak nie s úmyslom potopiť ich ako ženy?“ Nemusíme byť dokonalé, aby sme boli hodné rovnoprávnosti.

Myšlienka ľudí ako vzorov hodných nasledovania nie je nutne zlá. Ale spôsob, akým sa využíva vo feminizme, môže degradovať radikálne politické hnutie na zjednodušené velebenie pozitívnych inšpirácií. Vyzdvihovaním niekoľkých výnimiek nenahradíme spochybňovanie samotných pravidiel a keď sa náhlime oslavovať historické ženské osobnosti, prekrúcame minulosť. Zoberte si úspešnú knihu pre deti *Príbehy na dobrú noc pre rebelky*, z ktorej sa predalo viac ako milión kusov. Prináša stovku „úchvatných, inšpirujúcich a emancipačných“ príbehov a sľubuje, že ide o „skutočné rozprávky pre hrdinky, ktoré jednoznačne nepotrebujú zachraňovať“. V časti o módnjej návrhárke Coco Chanelovej sa spomína, že chcela začať podnikáť a „jeden bohatý priateľ jej požičal dosť peňazí, aby sa jej sen stal skutočnosťou“¹. Už sa tam však nespomína, že bola milenkou nacistického dôstojníka a pravdepodobne robila špionáž pre hitlerovské Nemecko. V 30. rokoch sa pomocou rasistických zákonov, ktoré zakazovali Židom vlastniť podniky, pokúsila spomínaného „bohatého priateľa“ z podniku dostať. V mene inšpirovania mladých dievčat žijúcich vo svete, ktorému vládnu muži, kniha ani tak neretušuje príbeh Coco Chanelovej, ako ho skôr čistí vysokotlakovou hadicou. Zdá sa vám Chanelovej kolaborácia s nacistami počas vojny „emancipovaná“? Mne nie, hoci uznávam, že zrejme bola ten typ ženy, ktorý „nepotreboval zachraňovať“. Skutočná Coco Chanel mala predsudky, bola bystrá, talentovaná, cynická – a zaujímavá. Jej vyblednutá verzia, okresaná na feministickú sväticu, zaujímavá nie je.

Takýto prístup viem ospravedlniť v detskej knihe, ale je znepokojujúce, keď rovnaké nutkanie vidím v prípade dospe-

¹ Poznámka prekladateľky: zo slovenského vydania – Elena Favilli a Francesca Cavallo, *Príbehy na dobrú noc pre rebelky* (Albatros, 2018).

lých. Nemôžeme oslavovať ženy tak, že ich príbehy očistíme o politiku – a teda aj o konflikt. Mávajte vlajočkami a nekladte príliš veľa otázok. Takto vzniká príbeh o feminizme, v ktorom sú všetci protivníci buď komiksoví záporáci, alebo záhadne chýbajú; príbeh, v ktorom netreba robiť tvrdé kompromisy a vnútorné nezhody sa proste vyparia. Je jasné, ktorá je tá jedna jediná pravdivá cesta a všetci správni ľudia sa jej držia. Feministky a feministi stoja na správnej strane histórie a musíme len vyčkať, kým ich svet dobehne.

Takto život nefunguje. Bolo by omnoho jednoduchšie, keby feminizmu na víťazstvo stačilo poraziť zopár strašiakov, ale bizarní sexisti ako Donald Trump majú moc preto, lebo ich volia inak slušní ľudia. Medzi odporcami ženského volebného práva boli aj ženy; ženy sú hlavným konzumentom časopisov a webstránok, ktoré poukazujú na telesné nedostatky iných žien; právo na potrat podporujú v rovnakej miere muži aj ženy. Ľudia sú komplikovaní a dosiahnuť pokrok je tiež komplikované. Ak sa nám zdá moderný feminizmus bezzubý, je to preto, lebo sa zredukoval na dve možnosti: povrchné oslavovanie alebo predstieraný boj s jasnými zloduchmi. Ani jedna z týchto možností nezohľadňuje komplexnosť problémov, a preto ani jedna nemôže priniesť výsledky.

Dejiny žien by nemali byť povrchným honom za hrdinkami. Príliš často vídam, ako sa feministky navzájom kritizujú za to, že obdivujú matku a dcéry Pankhurstové (ktoré boli autokratky), Andreu Dworkinovú (ktorá bola príliš agresívna), Jane Austenovú (pochádzala zo strednej triedy), Margaret Atwoodovú (pri ktorej sa vyskytujú obavy, či boli obvinenia zo sexuálneho obťažovania riadne vyšetrené) a Germaine Greerovú (kde začať?). Nedávno som čítala článok o tom, že i ja som „problematická“, lebo som vyjadrila isté sympatie nominantovi na sudcu Ústavného súdu Brettovi Kavanaughovi. Môj zločin spočíval vo vyhlásení, že sa jeho vypočutie zvrhlo na mediálny cirkus – a dokonca aj ľudia obvinení zo sexuálneho násillia si zaslúžia lepší prístup. Táto kritika odzrkadľuje, ako zúfalo

chcú ľudia predstierať, že komplikované problémy sú v skutočnosti jednoduché. Už nie sme chybujúci ľudia, ktorí sa snažia nájsť cestu cez rozľahlé a komplikované systémy: poznáme len kladné a záporné postavy a je ľahké rozoznať, kto je kto. Takýto prístup je úbohý a detinský a treba mu odolať. Chceme priekopníckam feminizmu prinavrátiť ich komplexnosť. Ich odkaz možno spochybňovať, možno urobili príšerné strategické rozhodnutia a možno nedostáli ideálom, ktoré hlásali. Ale význam týchto priekopníčok je nespochybniteľný. To, aké boli komplexné, je súčasťou ich príbehu.

A potom tu máme druhý význam slova „problémová“. Voči každej požiadavke o viac práv sa zdvihne vlna odporu a každý krok vpred vyvolá silnú protireakciu. Meniť svet je vždy ťažké. Keď som v máji 2018 čakala na Dublinskom hrade na výsledky írskoho referenda o interrupčnom zákone, videla som transparent s nápisom „Bez boja niet pokroku“. Tieto slová pochádzajú z prejavu Fredericka Douglassa, ktorý bojoval za ukončenie obchodu s otrokmi v USA. Chcel, aby ľudia chápali, že „mocnosť sa nevzdá ničoho, kým o to nepožiadame“. Inými slovami, aktivisti musia narúšať status quo. Nemôžu akceptovať *nie* ako odpoveď. „Tí, ktorí vyjadrujú podporu slobode a predsa odmietajú rozruch, sú muži, ktorí chcú úrodu bez toho, aby poorali pole,“ povedal Douglass. „Chcú dážď bez hromov a bleskov. Chcú oceán bez strašného burácania jeho mohutných vôd.“ Keď sa budete pokúšať zmeniť svet, neprinesie vám to sympatie ľudí. Prinesie to bolesť. Bude to ťažké. Bude to boj. Musíte akceptovať, že hora pre vami je obrovská, a napriek tomu sa musíte vydať do kopca.

Potom tu máme problém ženstva ako takého. Vo svete, ktorý je stavaný pre mužov, budú mať ženy vždy problém zapadnúť. Sme to, čo Simone de Beauvoir nazvala „druhé pohlavie“. Naše telá sú odlišné od štandardného (mužského) ľudského jedinca. Naše sexuálne túžby sa zvyknú považovať za nejasné, premenlivé a nepredvídateľné. Naše životné skúsenosti sú záhadné a nemožno im porozumieť; naša myseľ je Freudov „tem-